تیۆری میتافۆری چەمکیی لە کۆدی شیعرییدا
نظرية الاستعارة المفهومي في الرمز الشعرية

تریفە عومەر ئەحمەد[١]، محەمەد کەریم ئەحمەد[٢]
[١] بەشی وەرگێران، کۆلێژی زمان، زانکۆی سلێمانی، شاری سلێمانی، هەرێمی کوردستان، عێراق
[٢] بەشی زمانی کوردیی، کۆلێژی پەروەردەی شارەزوور، زانکۆی هەڵەبجە، شاری هەڵەبجە، هەرێمی کوردستان، عێراق
Corresponding author's e-mail: trifa.ahmed@univsul.edu.iq

پوختە:

بەکارهێنانەوەی بیرۆکە میتافۆرییە ڕۆژانەییەکان لە شیعردا، یەکێکە لە گریمانەکان لە چوارچێوەی تیۆری میتافۆری چەمکیدا، بەجۆرێك شاعیر بە پێکهاتەی فەرهەنگی و کۆدی جیاواز، وێنای جیهان و دەوروبەری دەکات و بیرکردنەوەکانی بە وێنە میتافۆرییەکان بەرجەستەدەکات، پەیوەست بەمە لەم توێژینەوەیەدا کار لەسەر چۆنێتی بەرهەمهێنانی میتافۆرە چەمکییەکان لە کۆدە شیعرییەکاندا کراوەو تیایدا جەخت لە چۆنێتی بەستنەوەی چەمکە جیاوازەکان کراوەتەوە، بۆ ئەمەش بایەخ بە شیکارکردن و شرۆڤەکردنی هەردوو مەودای سەرچاوە Source Domain و مەودای مەبەست Target Domain دراوە، بەپێی تیۆری میتافۆری چەمکیی مەودای سەرچاوە دەبێتە بنەمایەك بۆ ڕوونکردنەوەی مەودای مەبەست، کە چەمکە میتافۆرییەکەیە، چونکە بەگشتی مەودای سەرچاوە هەڵگری زۆرترین کۆزانیاریی دونیاییەو کۆنکرێتییە، بەهۆیەوە چەمکە ئەبستراکتەکان کە تێگەیشتنیان بۆ قسەکەر ئاسان نییە، پۆلێندەکرێن و ڕووندەکرێنەوە. لە توێژینەوەکەدا بە وەرگرتنی نموونەی شیعریی، کۆدە شیعرییەکان بەپێی جۆرەکانی میتافۆری چەمکیی هەروەك (میتافۆری وێنەیی، میتافۆری ئاراستەیی، میتافۆری بونگەراو میتافۆری دروستەیی)، پۆلکراون و پەیوەست بە هەردوو مەودای سەرچاوەو مەبەستەوە، کۆپلە شیعرییەکە لە دەرخستنی دوو کۆدی شیعرییدا کورتکراوەتەوەو بەهۆیەوە بەستەری ئاوەزمەندێتی نێوان هەردوو مەوداکە لە شیعری کوردییدا خراوەتەڕوو.

کلیلە وشە: میتافۆری چەمکیی، میتافۆری بونگەرا، میتافۆری دروستەیی، میتافۆری ئاڕاستەیی، میتافۆری وێنەیی، کۆدی شیعریی.

ملخص:

إن استخدام فكرة الاستعارات المفهومی في الشعر، هو إحدى الفرضيات الماثلة في إطار نظرية الاستعارة المفهومية، حيث إن الشاعر، ومن خلال المكوّنات المعجمية والرموز المختلفة، يصور العالم وما يحيط به، كما يجسد أفكاره من خلال انواع الصور الاستعارية، وعلى هذا، ففي هذه الدراسة، قام الباحث بالعمل على كيفية انتاج الاستعارات المفهومية في الرموز الشعرية، وقد ركز على كيفية ترابط المفاهيم المتشتية. ومن أجل ذلك فقد عني بالتحليل وشرح كل من مجالي المصدر والهدف، وفق نظرية الاستعارة المفهومية، سيصبح مجال المصدر اساسا لتوضيح مجال الهدف. إذ إن المفهوم الاستعاري، رغم أن مجال المصدر عموماً يحمل في طياته أكثر معارف الدنيا وهي رصينة، فإنه سيتم تصنيف وتوضيح المفاهيم المجردة التي لم تكن فهمها سهلا بالنسبة للمتكلم، وذلك عن طريق الاتيان بنماذج شعرية، فقد تم تصنيف

گۆڤاری زانکۆی هەڵەبجە: گۆڤارێکی زانستی ئەکادیمیە زانکۆی هەڵەبجە دەری دەکات	
DOI Link	http://doi.org/10.32410/huj-10430
ڕێککەوتەکان	ڕێکەوتی وەرگرتن: ٢٠٢٢/٧/١٧ | ڕێککەوتی پەسەندکردن: ٢٠٢٢/٨/٢٢ | ڕێککەوتی بلاوکردنەوە: ٢٠٢٢/١٢/٣٠
ئیمەیلی توێژەر	trifa.ahmed@univsul.edu.iq
مافی چاپ و بلاو کردنەوە	©٢٠٢٢ پ.ی.د.تریفە عومەر ئەحمەد، محەمەد کەریم ئەحمەد، گەیشتن بەم توێژینەوەیە کراوەیە لەژێر ڕەزامەندی CCBY-NC_ND 4.0

الرموز الشعرية حسب انواع الاستعارات المفهومية مثل: الاستعارة التصويرية(الخيالية)، الاستعارة التوجيهية، الاستعارة البنيوية، والاستعارة التركيبية، مترابطة بكلا مجالي المصدر والهدف، وقام الباحث بحصر المجموعات الشعرية في ابراز كلا الرمزين الشعريين، وبسبب ذلك عرض الترابط العقلي بين كلا المجالين في الشعر الكوردي.

الكلمة المفتاحية: الاستعارة المفهومية، الاستعارة البنيوية، الاستعارة التركيبية، الاستعارة التوجيهية، الاستعارة التصويرية/الخيالية، الرمز الشعري.

Abstract:

Common conceptual metaphors are used in poetry, as part of the conceptual metaphor theory, that enables poets to express their poetic images and depict their world through a mixture of language and cultural codes. This study is an attempt to show how conceptual poetic metaphors are illustrated in Kurdish poems by analysing source and target domains. According to the theory, the target domain which is the metaphor emerges from the source domain, that is generally the source of our common knowledge of the world. This leads speakers and listeners to easily categorise and make sense of the abstract terms. In this research, samples of poems were analyzed and categorized according to four types of conceptual metaphors such as imagistic, orientational, ontological and structural. They were also given two codes in reference to both aforementioned domains. Therefore, the Mapping between the two sources in the literary samples was observed and shown in the present paper.

Key words: conceptual metaphors, ontological metaphor, structural metaphor, orientational metaphor, imagistic metaphor, poetic codes.

پێشەکی:

ئەم توێژینەوەیە، کە بە ناونیشانی (تیۆری میتافۆری چەمکیی لە کۆدی شیعریدا) یە، بە دوو بەش خراوەتەڕوو، بەجۆرێك لە بەشی یەکەمدا تیۆری میتافۆری چەمکیی و جۆرەکانی میتافۆری چەمکیی ڕاڤەکراوەو بەشی دووەمیش بە شیکردنەوەی کۆدە شیعرییەکان بەپێی تیۆرییەکە تایبەتکراوە، بۆ ئەم مەبەستەش بۆ هەر کۆدێکی شیعریی هەریەك لە مەودای سەرچاوەو مەودای مەبەست دیاریکراوە، پاشان بەپێی مەودای سەرچاوە، پاساودان بۆ مەودای مەبەست هێنراوەتەوەو نموونەکان شرۆڤەکراون، بەهۆیەوە درکپێکردنی تێڕوانینی میتافۆریانەی شاعیر بەرجەستەکراوە.

کێشەی توێژینەوەکە لەو پرسیارانەدا چڕدەکرێتەوە، کە ئایا بەپێی میتافۆری چەمکیی، شاعیر وەك ئاخێوەری کورد، هاوچەشنی قسەی ڕۆژانە، تا چەند جارێکی دیکە چەمکی میتافۆریی لە کۆدە شیعرییەکاندا، بەرهەمدەهێنێتەوە، هاوکات ئایا کۆدە شیعرییەکان وەك کەرەستەیەکی درکپێکراو کاریگەری لەسەر ئاوەزمەندێتی فەرهەنگی تاك دەبێت، بەو واتایەی ئایا بەهۆی چەمکە میتافۆرییەکانەوە، یەکەی فەرهەنگی بونیاتدەنرێت؟ لێرەشەوە گرنگیی توێژینەوەکە لە کردنە بنەمایەك بۆ لێکۆڵینەوە لە مەودای بیرو زماندا بەرجەستەدەکرێت.

لەم توێژینەوەیەدا ڕێبازی (شیکاری درکپێکراوانە) لە ڕاڤەکردنی کۆدە شیعرییەکاندا گیراوەتەبەر، بۆ هەر کۆپلە شیعرێك بەپێی هێمای (ا ، ب) کە مەودای سەرچاوەو مەبەستە، پەسنی کۆدەکان کراوەو بەپێی تیۆرییەکە پەیوەندیی میتافۆریانەی هەریەك لە (ا ، ب) خراوەتەڕوو، بەمەش ئەنجامی توێژینەوەکە لە دوو پێی سەرەکی فەرهەنگی و پرۆسەی تێگەیشتن لە چۆنێتی بەستنەوەی مەودا جیاوازەکاندا خراوەتەڕوو. لە کۆتایی توێژینەوەکەشدا ئەنجام و لیستی سەرچاوەکان خراونەتەڕوو.

١.تیۆری میتافۆری چەمکیی

بەپێی ئاماژەدانی بلاک، چەمکی میتافۆر فۆرمێکی خوازەییە، ئەم فۆرمە خوازەییە لەبری واتایەکی دەقاودەق/فەرهەنگی بەکاردەهێنرێت و دادەنرێت. هەندێک جار ئاخێوەر بۆ گەیاندنی پەیامەکەی وشەیەک یاخود دەربڕینێکی دەقاودەق لە فەرهەنگدا دەستناکەوێت، تاوەکو بیرەکەی خۆی لەڕێگەیەوە و لە بواری پەیوەندیی و لەیەکگەیشتندا، ئیدی بواری ئاخاوتن یان نووسین بێت، بگەیەنێت. هەربۆیە لێرەدا پەنا بۆ وشەیەک یان فۆرمێکی زمانیی نادەقاودەق دەبات، تا بتوانێت بەهۆیەوە پەیامەکەی بگەیەنێت. هەر ئەمەشە وایکردووە، بلاک ١٩٦٢ پێشنیازی ئەوە بکات، کە میتافۆر وشەیەکی خوازەییە بە چەمکێکی نوێوە بۆ پڕکردنەوەی کەلێنە فەرهەنگییەکان بەکاردەهێنرێت، لەم بارەیەشەوە جەختی لە ڕوانگەی کارلێککردنی میتافۆر کردەوە، بەجۆرێک پێیوایە "میتافۆر کارلێککردنی دوو بیرە دەربارەی یەکە جیاوازەکان، پێکەوە چالاکدەکرێن لەلایەن گوزارشتێکی زمانییەوە کە هەڵگری واتای کارلێککردنەکە بێت و پشتگیریدەکرێت".(Navarro, 2017,165) دواتریش هەریەکە لە زمانەوانان لاکۆف و جۆنسن، لاکۆف ١٩٩٣ و جۆنسن ١٩٨٠ ڕێبازی کارلێککردنی بلاکیان وەک ڕێبازی نەخشەی چەمکیی Conceptual mapping approach ڕێکخستەوە. بەپێی ئەم ڕوانگەیەش میتافۆر بە واتای نێوان – نەخشەی مەودا لە سیستمێکی چەمکییدا دێت. وەک کۆمەڵێک لە (پەیکاڵە ئۆنتۆلۆجییەکان) لەنێوان دوو مەودادا تایبەتمەنددەکرێن، بەجۆرێك کە سیستمێکی کارەکیی مەودای (سەرچاوە)، مۆدێلێک بۆ پەیوەندداریتیی چەمکیی لە مەودای (مەبەست)دا، دەخاتەڕوو.

بەپێی تێڕوانینی تیۆری میتافۆری چەمکیی، مرۆڤ لەڕێگەی ئەزموونکردن و تێگەیشتن لە شتێک، بەهۆی جۆر یان بابەت و شتگەلێکی دیکەوە لە جەوهەری میتافۆر دەگات، بە دەربڕینێکی دیکە؛ جەوهەری میتافۆر چەشنێکە لە تێگەیشتنی مرۆڤ هەمبەر بە بابەتێک، بەهۆی بەرجەستەکردنی و پەسنکردنی شتەکانی دیکەوە، لەم ڕوانگەیەوە میتافۆڕ کار لەسەر دوو مەودا دەکات، کە ئەوانیش (مەودای سەرچاوە Source Domain) و (مەودای مەبەست Target Domain)ن، بەچەشنێک وادەردەکەوێت کە کاری نەخشەی میتافۆرەکان لە مەودای سەرچاوەوە بەرەو مەودای مەبەست دەچنرێن، وادەکات بەهۆی مەودای سەرچاوەوە تێگەیشتن لە ڕووبەرو پانتایی ئەزموونی مرۆڤ زۆر ئاسان بێت، مەودای مەبەستیش دەبێتە ئەو چەمکەی کە نووسەر یان قسەکەر هەوڵی ڕاڤەکردنی دەدات. بڕوانە هێڵکاری ژمارە (١):

هێڵکاری ژمارە (١)

هێڵکاری نێوان مەودای سەرچاوە و مەبەست لە تیۆری میتافۆری چەمکییدا

مەودای سەرچاوە وەك ئاماژەی-بۆ-کرا مەودایەکی کۆنکرێتییە، کە مرۆڤ بەهۆی گوزارشتە میتافۆریەکانەوە لە مەودایەکی چەمکیی دیکە دەدوێت، مەودای مەبەستیش بواری چەمکیی ئەبستراکتییە، هەندێکجار جیهانی هزریی ناوەکی و سۆزداریی، یان مەودا نەزانراو و نەبینراوەکان لە دنیای فیزیکیدا دەگرێتەوە، بۆ نموونە؛ لە زمانی ئینگلیزیی نوێدا میتافۆرەکانی وەک (سۆز بە گەرمی، تێگەیشتن بە وەرگرتن، ئاستەنگی بە بار یان ئەرک، زۆر بە بەرزیی) بەدیدەکرێت، بەپێی ئەم زانیارییانەش کە خرایەڕوو، نموونەی (١)، پاسادانده‌کرێت:

١. مشتومڕ/ ئارگۆمێنت جەنگە.

لێرەدا مشتومڕ/ ئارگۆمێنت دەبێتە مەودای مەبەست و جەنگیش مەودای سەرچاوە پێکدەهێنێت، دەتوانرێت لە ڕێگەی جەنگەوە کە کۆنکرێتە، ئەبستراکتێتی مشتومڕ کە مەودای مەبەستە شیبکرێتەوە، بەجۆرێك لە جەنگدا پێویستە ئامانج هەبێت، پێکدادان لەسەر بەدەستهێنانی ئامانج دروستدەبێت، پێویستە تاك لە جەنگدا بەرگریبکات، جەنگ بۆ خستنی بەرامبەرو بەدەستهێنانی ئامانج پێویستی بە چەکی بەهێز هەیە، لە جەنگدا دۆڕان و بردنەوە هەیە، لە جەنگدا تاکتیك و ستراتیژ هەیە بۆ بردنەوە، درککردن بە چییەتی مشتومڕیش

ئەوەیە بە ئامانجێك مشتومڕدەكرێت، لەنێوان مشتومڕكەردا بۆ بەدەسهێنانی ئامانجەكە پێكدادان دروستدەبێت، مشتومڕ پێویستی بە بەرگریكردن و چەك و ستراتیژ هەیە، بەمپێیەش پێكانی ئامانج لە مشتومڕ/ ئارگۆمێنتدا یەكسانە بە پێكانی ئامانج لە جەنگدا، بردنەوە لە مشتومڕ/ ئارگۆمێنتدا پەیكاڵە بە بردنەوە و سەركەوتن لە جەنگدا. هەروەها بوونی ستراتیژ لە مشتومڕ، كە لە ڕێگەیەوە دەتوانرێت ڕێككەوتن بێتەئاراوە، هەمانشت لە جەنگیشدا بەدیدەكرێت، كە دەشێت بە شەڕنەكردن و ڕاگرتنی شەڕ وێنابكرێت. ڕێككنەكەوتن لە ئارگۆمێنتدا بریتییەلە لێدان یان شكاندنی یەكێک لە بەرامبەر یەكێكی دیدا، بۆ جەنگیش بە هەمانشێوە. لە (٢)یشدا، هەمان ڕاستیی شیكاریی دەبینرێتەوە:

٢. بیرۆكەكان خۆراكن.

مەودای سەرچاوە (خۆراک) دەگرێتەوە و مەودای مەبەستیش (بیرۆكەكان)ە، لە ئاوەزی ئێمەدا بیرۆكەكان پێچراوەن، هەمانشێوەی پێچانەوەی خواردنێک و ئامادەكردنی بۆ خواردن، لەتەكیشدا بیرۆكەكان دەبنە خۆراک بۆ مێشک و تێركردنی مێشک، هەروەک خۆراک پێویستە بۆ تێربوونی مرۆڤ و نەهێشتنی برسێتیی، هزری بێ-بیریش هاوشێوەی مرۆڤی برسی و بێخۆراک بەتاڵە.

لەگەڵئەمەشدا و بەدەر لە لێكۆڵینەوەی میتافۆری چەمكیی لە زماندا "لە لێكۆڵینەوەی زانستی دركپێكردندا، بەڵگەی ئەزموونیی بۆ میتافۆری چەمكیی لە مەودای نازمانییدا كۆدەكرێتەوە و كارپێدەكرێت. هەروەک وێنە، دەنگ، زمانی جەستە، بۆنموونە مرۆڤ بەهۆی ئاماژەكانەوە میتافۆری چەمكیی (good is up)، (باش بە بەرزی)، لە باشتربوونی كەش دەدوێت، یاخود هەندێكجار پەنادەبرێتە بەر هەندێک دەربڕاوی دیكە كاتێک دەمانەوێت دەربارەی نرخی سەیارەیەک بدوێین، دەربڕاوی (less is down) بەكاردەهێنین". (Rasse & onysko, 2019, 312)

لەسەر ئەم بنەمایە و لێرەدا پەیوەست بە زمانی كوردییەوە، كۆمەڵێک دەربڕاو بەكاردەهێنرێن، كە لە خوارەوە دەیانخەینەڕوو:

٣. هەڵفڕین (كاتێک بۆ كەشێكی پڕ جۆش و خرۆش بەكاردێت)

٤. باڵمگرت (كاتێک لە باشتربوونی كەشێک/ دۆخێک دەدوێین)

٥. دایبشكێنە (كاتێک لە مامەڵەی كڕین و فرۆشتنی ئۆتۆمبێلێكدا بەكاردەهێنرێت)

٦. بیهێنەرە خوارەوە/ مەفڕە (كاتێک بۆ داشكاندنی زیاتری نرخی ئۆتۆمبێلێک بەكاردەهێنرێت).

دركپێكردنی مرۆڤ بەشێوەیەكی بنەڕەتییانە بەهۆی پرۆسە خوازەیی و شیعرییەكانەوە شێوەدەگرێت، وەک میتافۆر، مێتۆنیمی، ئایرۆنیک و خوازەكانی دیكە، نەک بەهۆی لادانی زمانیی دەقاودەقیی بیریی ئاوەزمەندێتییەوە، بەڵكو لەسەر بنەمای سكێماكان پێكدێت، كە مرۆڤ لەڕێگەی ئەزموونەكانی و جیهانی دەرەكییەوە بەچەمكیی دەكات، پەیوەست بەمەشەوە "مرۆڤ بەهۆی میتافۆر و مێتۆنیمی و گاڵتەئامێز و ئەوانی دیكەوە شێوەی ئەزموونەكانی بەچەمک دەكات، كە دەبێتە بنەمای پڕەنسیپی بیركردنەوەی مرۆڤ". (Gibbs,1999, 1). بیرۆكەی میتافۆری هەروا بیرۆكەیەكی سانا و ئاسان نییە، كە مرۆڤ لە پێویستبوونی خۆیەوە بۆ وێناكردنی چەمكە خوازەییەكان بەكاریدەهێنێت، كەواتە "میتافۆر بیرۆكەیەكی زۆر ئەبستراكت و گران و ئاڵۆزە، كە پێویستبوونی وێناكردنی مرۆڤە بە چەمكە خوازەییەكان" (Michael, 2010, 9) لەمبارەیەشەوە لویس ولیەم لە چۆنێتیی پەسنكردنی خوازەیی مێشک و ئاگایی مرۆڤ نموونەگەلێكی باشی خستووەتەڕوو، كە بە میتافۆری هەمەجۆر بەرهەمهێنراوەتەوە، هەروەک ((مێشک پەڕەیەكی بەتاڵە))، ((میشک ئیسفنجییە))، یان ((مێشک كۆمپیوتەرە)). ئەمەش ئەو وەسفە ئەگەرییە بەرجەستەدەكات كە دەشێت یاخود نا، پەسنكردنی جیهان بە ناچاریی میتافۆریانە لێكبدرێتەوە.

لاكۆف لە ٢٠٠٨دا، تیۆری میتافۆری نوێكردەوە، لێرەدا ئاماژەی بەو نوێكردنەوەیە وەک تیۆری دەماریی میتافۆر دا، كە لەسەر بنەمای ئەنجامی كاری (تیۆری دەماریی زمان) بوو، ئەم كارەشی بە هاوكاریی جێرۆم فێڵدمان ئەنجامدا "تیۆری دەماریی سەرنج دەخاتە سەر بەستەرە دەمارییەكان، پەیوەندداریێتیی نێوان چەمكەكان، كە بەرپرسن لە جیاوازیی چەمكیی یاخود یەكەكانی پەیپێبردن لە ڕوانگەی تەنها یەكەیەكەوە. ئەم تیۆرییە بە ئاڕاستەی ڕاڤەكردنی بنەما بایەلۆجییەكانی سكێمای وێنەیی و میتافۆرەكان دەڕوات، كە لەسەر بنەمای ئەزموونە فیزیكییەكان

بونیاددەنرێت". .(Lakoff, 2008, 24-25) هەروەها لاکۆف ئاماژەی بەوە داوە، کە میتافۆر و تێکەڵکردنی چەمکیی لە ئاستی دەماریدا جیاوازن، ئاماژەشی بەوە داوە، کە بۆچی تێکەڵکردنەکان کاری میتافۆرەکان ناکەن؟ کەواتە میتافۆرەکان نەخشەی چەمکیین و تەنها دەربڕینی زمانیی نین، میتافۆرە دیاریکراوەکان بەهۆی هاوپەیوەندییان لە بەرجەستەکردنی شارەزایی و ئەزموونەوە زەمینەدەسازێنن، هەروەک مەودای دروستەکانی سەرچاوە (سکێمای وێنەیی و دروستەی چێوەکانFrame structure) بۆ ئەنجامەکان بەکاردەهێنرێن، کە دەربارەی مەودای مەبەستن. "نەخشەکان، بەهۆی ئەو ڕێسا هەمەجۆرانەوە کۆتدەکرێن، کە پارێزگاریی لە چینی بواری ڕەسەنی مەبەست دەکەن، لەبەرامبەردا نەخشەکان هاوپەیوەستدارێتیی ئەبیستیمی، بەهۆی پرۆژەی کۆزانیاریی لە مەودای سەرچاوەوە بۆ چێککردنی مۆدێلێکی مەودای مەبەست کاردەکات." (Navarro, 2017, 166). ئالێرەیشدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات، کە ئایا چۆن میتافۆرەکان بەپێی دیزاینکردنی کۆزانیاریی لە بوارەکانی تردا، بواری خانەی مرۆڤ بەشەکییانە بەمۆدێلدەکەن؟

بەمەبەستی مۆدێلکردنی چەمکیی، میتافۆری چەمکیی بۆ چوار جۆر جیاکراوەتەوە، وێنەیی، ئاراستە، ئۆنتۆلۆجی و دروستەیی. Kõvecses ئاماژەی بەوەداوە، کە ناوەڕۆکی چەمکیی نەخشەی میتافۆری دەشێت ببێتە ڕێبازێک لە ئاستە جیاوازەکانی ئەبستراکت، (سکێمای وێنەیی Image-Schemas، چوارچێوە Frames، مەودا Domains و فەزای ئاوەزیی Mental Spaces) بەشداریکردنی هەردوو مەودای سەرچاوە و مەبەست، وەک کۆزانیاریی ڕێکخراو وێناکراون" کە دروستەی بەرچەمکیی (سکێمای وێنەیی) لەگەڵ دروستەی چەمکیی (چەمک، چوارچێوە، مەودا / بوار) لەگەڵ ڕیزبەندی چوار جۆرەکە لە میتافۆر دەگرێتەوە، ئەمەش دەکرێت هاوپەیوەند بێت بەیەکێک یان زیاتر لە ئاستەکانی کۆزانیاریی ڕێکخراوەوە.".(Lakoff, 2008, 24-25)

١/١. جۆرەکانی میتافۆری چەمکیی

بەپێی تایبەتمەندیی هەردوو مەودای چەمکیی سەرچاوەو مەبەست، چەند جۆرێک لە میتافۆری چەمکیی ئاماژەی بۆ کراوە، لەم توێژینەوەیەدا بەپێی کۆدە شیعرییەکان بەرجەستەی جۆرەکانی دەکرێت:

١/١-١. میتافۆری وێنەیی Imagistic Metaphor

ئەمجۆرە میتافۆرە بەهۆی بنەمای لێکچوونیانەوە وێنەیەکی باو بە وێنەیەکی ترەوە دەبەستێتەوە، ئەم بەستنەوەیە ڕێگە بە نەخشەی کۆزانیاریی وێنەی یەکەم، کە سەرچاوەیە دەدات، تا بەهۆی نەخشەی کۆزانیاریی وێنەی دووەمەوە، کە مەبەستە پەسنبکرێت.

لە ئەنجامی کارلێکە بەرجەستەبووەکانمانەوە لەگەڵ جیهاندا سکێمای وێنەیی دێتەبوون و دەردەکەوێت، سکێما ناوابەستەیە بە کەلتورەوە، بەڵکو لەنێو کۆمەڵانی هەموو کەلتورەکاندا هاوبەشە. بەمپێیە سکێما وێنەییەکان بەشێکن لە ئەزموونکردنی مرۆییمان، پەیوەست بەمەشەوە بەهۆی هەردوو وێنەی سکێمایی و کەتیگۆریکردنەوە، یان بەهۆی چەمکێک لە ئاستی درککردندا، وێنەباوەکان پێکدەهێنرێن، "میتافۆرە وێنەییەکان تەواو گوزارشتین، ئەمەش بۆئەوە دەگەڕێتەوە کە بنەما/پرۆفایلی میتافۆرەکە بەشێوەیەکی سکێمایی، ڕووکاری ئەزموونیی زۆر کۆنکرێتین، واتە ئەوەی دەخرێتەڕوو بەشێوەیەکی ئەبستراکت لە ئەزموونکردنی بەرجەستەیی شتەکانی دونیاوە گوزارشتدەرکرێت".(John-son, 2007, 144) شوێنکەوتوانی لانگاکەرLangacker و کرۆفت Croft، بنەما base و پرۆفایل profile لەنێو چەمکێکدا جیادەکاتەوە، بە چەشنێک" کە بنەما/مەودا بەو لایەنەی کۆزانیاریی پێناسە دەکرێت، کە بە ناچاریی بەشداریی لە بە چەمککردنی پرۆفایلدا دەکات، بنەما پەیوەستە بە خەسڵەتە پرۆتۆتایپییەکانی هەستەوە و پرۆفایلیش گوزارشت لەو خەسڵەتە جیاکەرەوانەدەکات ، کە بەهۆی چەمکیی بنەڕەتی کەلتوریی و بەکارهێنانە دەقییەکەی پۆلێندەکرێت" (Croft, 2003, 199) ئالێرەشەوە ئەوە دردەکرێت، کە پرۆفایلی میتافۆر وەك رێبازێك بریتییەلە تایبەتمەندێتیی تەرزی میتافۆری چەمکێك، یاخود میتافۆری پێکهاتەی ڕێزمانی دەستوربەندی فەرهەنگی، بەو واتایەی وابەستە بە فەرهەنگی ڕێزمانی خەسڵەت و تایبەتمەندیی میتافۆری دركدەكرێت، بۆ دەستەبەرکردنی ئەم چەشنەش لە میتافۆری وێنەیی، لەم نموونەیەی خوارەوە ورددەبینەوە، سەبارەت بە میتافۆری پرۆفایلی فەرهەنگی gutted لە زمانی ئینگلیزیدا:

'پێدەچێت دانانی ڤایرۆسێکی وەک ئایدز لە مرۆڤدا کەمێک ترسناک بێت، ئەمە لەکاتێکدا ئەو ڤایرۆسەی کە لەم پرۆسەیەدا

بەکاردەهێنرێت لەلایەن تیمێکەوە بەتاڵدەکرێتەوە (gutted) واتە تێکشکاوە و هیچ زیانێکی نییە، گوزارشتی gutted لە زمانی ئینگلیزیدا بەواتای (هەناودەرهێنراو) دێت، ئاماژە بەوێنەی ئاژەڵێک دەکات کە لە ئەندامەکانی بەتاڵکرابێتەوە، بەجۆرێک بتوانرێت وەک خواردنێک ئامادەبکرێت، بە واتایەکی فراوانتر؛ بڕوانە ژوورێک یان باڵەخانەیەکی گەورە، کە بەمەبەستی نۆژەنکردنەوەوە بەتاڵکرابێت. لێرەدا ژوورەکە/ باڵەخانەکە وێنەی بۆشاییەکی بەتاڵ (کلۆر) دەگوێزێتەوە بۆ بیرۆکەی ڤایرۆسێک، کە واتێدەگەین بەتاڵبێت لە هەر پێکهاتەیەکی جینی (ڕەچەڵەکی بۆماوەیی) پێشووی. ئەمە لەکاتێکدا بتوانرێت پێکهاتەیەکی ئەندازەیی نوێی جینی (ڕەچەڵەکی بۆماوەیی) جیاواز لەوەی پێشووی جێبەجێبکرێت.' (Grady, 2011: 13). وێنەی میتافۆر لەم نموونەیەدا وێنەی بۆشاییەکی بەتاڵکراو دەکێشێت، واتا نەخشە میتافۆرییەکە بریتیدەبێت لە بۆشاییەکی بەتاڵکراو. لەم ڕوانگەیەشەوەو پەیوەست بەڕەهەندە ئەدەبیەکەیەوە لە نمونەی (٧)، وردببەرەوە:

٧. "نابێ قەت ناڵەی جودایی بێ ئەسەر جا چ نەی بیکا چ پیاوی دەربەدەر

بۆیە ناڵەم تێکەڵی نەی کردووە شیوەنێکم پێیە نەی نەیکردووە"

(هێمن، ٢٠٠٦، ٩)

لێرەدا لینکی میتافۆری وێنەیی لەنێوان (نەی) و(پیاوی دەربەدەر)دایە، (نەی) ئامێرێکە ئەمسەرو ئەوسەری بۆش و جەستەی ئامێرەکە کونکون و قەفقەفە، بەجۆرێك هیچ ڕێگرییەك لەبەردەم دەرچوونی هەوای بۆشاییەکەدا نییە، دەرچونی هەواکەش بەبێ بەربەست مەرجی بەرهەمهێنانی ئەو ئاوازەیە کە تایبەتە بە ئامێری نەی و وەها دەکات ئاوازێکی تایبەت بچرێت، هەمبەر بەمە (پیاوی دەربەدەر) مرۆڤێکی پڕ ئازارو خاڵییە لە شتە مادییەکان، ناخی ئەو تەنها پڕە لە عەشق و خۆشەویستی و بەدەرە لە بەرژەوەندییە دنیاییەکان، کە وایلێدەکات بێ پەردە ئەو نهێنی و ڕازانە دەربڕێت نێو ناخی تەنیوە، بەجۆرێك ناخی مرۆڤی دەربەدەر خاڵی لە خۆشییە دنیاییەکان، گوزارشتێك کۆددەکات کە وێنەدانەوەی باری دەروونی و ئازارەکانی بێت، هەروەك چۆن نەی بەهۆی بۆشایی کونەکانی و نەبوونی هیچ لەمپەرێك، پتر ئاوازی خەمگینانە دەچرێت، وەهاش مرۆڤی دەربەدەر بەهۆی خاڵی بوونی ناخی لە خۆشییەکان شیوەنێکی ئاوازی نەی ئاسا دەردەبڕێت، بەمەش شیوەنی پیاوی دەربەدەرو ئاوازی نەی پەیکاڵی یەکتردەبن، بنەما base ئەو چەمکانەن کە کرۆکە واتایەک لە خۆیی دەگرێت ،هەروەك (تەن، بێگیان، ئامیر، موزیك)، پرۆفایلیش profileبەکارهێنانی چەندبارەی وشەی نەیە بە واتایی جیاواز و بەپێی کەلتور و ڕەهەندە کۆمەڵایەتیەکان، وادەکات کرۆکەواتای نەی گۆڕانی بەسەردابێت، بەجۆرێک کە ئەوە کلتوری کوردە پەیوەندیی لەنێوان نەیی و پیاوی دەربەدەردا دروستدەکات، ڕەنگە بۆ کەلتور و نەتەوەیەکی جیاوازی وەک ئینگلیز هەمان واتا و وێنەی نەبێت، یاخود گۆڕانکاری بەسەردابێت، یاخود پەیوەندییەکەی نێوان ئەم دووانە لەو نەتەوە جیاوازەدا هەر بوونی نەبێت، ئەمە جگەلەوەی کە لەناو نەتەوەی کوردیشدا، بە تەواوی ئەم جۆرە واتا و وێنە و بەکارهێنانە نەبووە بە شتێکی باو، بەشێوەیەک بەبێ بەکارهێنانی ناوی مرۆڤی دەربەدەر ناتوانرێت ناوی(نەی) بۆ ئەم مەبەست و واتایە بەکاربهێنرێت، واتە نەبووەتە میتافۆری باو هەروەك بەکارهێنانی (چاو) بۆ چاوی عەلادین یان چاوی زۆپا، کە دواتر گرێدراو بە میتافۆری وێنەیی دەخرێتەڕوو .

سکێمای وێنەیی بەپێی جۆنسۆن دووبارەکردنەوەی جووڵە ئەزموونییەکانی مرۆڤە، یاخود جێگیربوونی شێوازەکانە بەپێی ئەزموونێکی هەستەکییانە، هەروەها دەکرێت کردەیەکی دینامیکی و تێپەڕبوونی کات بێت بەسەر کردەکاندا، سکێما وێنەییەکان لە هەمانکاتدا وابەستەیە بە کارلێککردنی لەگەڵ ژینگەیەکی فراوانتردا، کە دەشێت جەستەیی و ئاوەزیی بێت. هەر لەبارەی سکێمای وێنەییەوە لە (Johnson, 1987,126)ەوە، هامپ Hampp پێیوایە کە"سکێمای وێنەیی پرواتای ڕاستەوخۆی ئەزموون یان بەرجەستەبووەکانە، دروستەیەکی پێشچەمکییە، لە دووبارەبوونەوەی جووڵەی مرۆڤ لە فەزادا، بەهۆی کارلێککردنی پەیپێبردنەکان، ڕێگەی کارکردن بە شتەکان، دەردەکەوێت. هەروەها جۆنسن لیستێک لە سکێمای وێنەیی هاوبەش دەخاتەڕوو، هەروەک (دەفر، هاوسەنگی، ڕووکەش، ڕێڕەو و تەواو-خاڵی، بەش-گشت، دوور-نزیک، تێکەڵبوون، پەیوەندێتی و دووبارەبوونەوە.. تاد)".

پەیوەست بە زمانی کوردییەوە، هەریەك لە وشە فەرهەنگییەکانی (دەسک، چاو، سەر) لە نموونەکانی (چاوی عەلادین، چاوی زۆپا،

سەری مەتارە، سەری دەبە، دەسکی قەنەفە، دەسکی دەرگا..) میتافۆریانە بە شێوەی میتافۆری وێنەیی/ باو بەرهەمهێنراون، بەجۆرێك تەرزی کۆزانیاریی وێنەی یەکەم، کە سەرچاوەیە هەروەك وشەی (دەسك/دەست، چاو، سەر)، بەهۆی نەخشەی کۆزانیاریی وێنەی دووەمەوە کە مەبەستە (کەرەستەکان)، وێنە میتافۆریەکە دروستکراوە، ئەمەش لە ئەنجامی هەمیشە مامەڵە/ جوڵەو هەمیشە ئەزموونکردنی ئاخێوەری کورد لەگەڵ ئەم کەرەستانەدا، کاریگەری لەسەر وابیرلێکردنەوەو بەرهەمهێنانی سکێمای وێنەیی میتافۆرەکەدا هەبووە، ئەمە گواستراوەتەوە بۆ ناو ئەدەبی (Amin Qadir, 2022) ، هەروەك لە (٨)دا، لە خوارەوە و لەچوارچێوەی دەقیکی ئەدەبییدا شیکراوەتەوە:

٨. "ئەزانم دڵ هەیە وەک مس، کە ژەنگ دێنێ بەئاسانی
دڵی تۆ زێڕی تێزابە لەکوێوە ژەنگی هەڵهانی؟"

(هەردی ، ١٩٩١، ٨٤)

لە دێڕە شیعری (٨)دا، لێکسیمی (دڵ) میتافۆریانە بەکارهێنراوە، بەپێی میتافۆری وێنەیی وشەی (دڵ)، وەك بنەما بریتییەلەو خەسڵەتە واتاییەی کە کرۆکەواتای وشەکە لەڕووی بایلۆجییەوە وەك (ئەندامێکی لەش) هەڵیگرتووە، هەروەها پرۆفایلیش چۆنییەتی بەکارهێنانی وشەی (دڵ)، لە دەوروبەرە جیاوازەکاندا لەخۆدەگرێت، لەمەشدا کەلتور و ڕەهەندە کۆمەڵایەتییەکان و ..تاد، هەروەها بەردەوامیی ئەزمونکردنی ئاوەزییانەو جەستەییانە لەگەڵ بارە سایکۆلۆجی و ئاوەزییەکانی دڵدا، ڕۆڵیان لە هەڵبژاردنی بەرهەمهێنانی میتافۆرەکەدا هەبووە، هەر ئەمەشە وایکردووە، وشەی (دڵ) لەم دەقە شیعرییەدا بە واتا فەرهەنگییەکەی خۆی بەکارنەهاتبێت، بەڵکو بە واتای دیوی ئەبستراکت و ناوەوەی مرۆڤ/ ناخ و دیوە شاراوەو حەشاردراوەکەی، کە لەڕووی مۆراڵییەوە بزوێنەری مرۆڤە بۆ کردەی باشەو خراپە، بەکارهاتووە، لە ئەنجامی زۆر مامەڵەکردن و ئەزموونکردن بەم دیووە، فیچەرە میتافۆرەکانیان بیرچوونەتەوە واتاکانیان وەک کرۆکەواتا وێناکراوە، کە لەبنەڕەتدا لە فیچەرە میتافۆریەکەیەوە هاتووە.

٢-١/١. میتافۆری ئاڕاستەیی Orientation Metaphor

ئەم چەشنە لە میتافۆر، سیستەمی چەمکیی لەسەر بنەمای ئاڕاستەی شوێنی بونیاددەنێت، کە لەڕێگەیەوە ئاڕاستەیەکی شوێنی بۆناو چەمکە ئەبستراکتەکە سازدەکرێت، لەم چەشنە میتافۆرەدا دروستەی چەمکیی لە مەودای مەبەستدا کەمترە و لە مەودای سەرچاوەدا زۆرترە، بۆ ڕوونکردنەوەی مەبەستەکە پشت بە مەودای سەرچاوە دەبەسترێت. ئەزموون و کارلێککردنەکانی مرۆڤ لەگەڵ ئەو ژینگەیەی تیایدا دەژی و درکپێکردنەکانی، هۆکارن بۆ سازدانی شێوەی ئاڕاستەیی بەهۆی میتافۆرەوە. لێرەشەوە مرۆڤ مەودای ئاڕاستە شوێنییەکان بۆ ئەزموونکردن و بەرجەستەکردنی مەودا ئەبستراکتەکان بەکاردەهێنێت. میتافۆرە ئاڕاستەییەکان لە ڕێگەی ئاڕاستە فەزاییەکانی وەک (سەر، خوار، ژێر، ناوەوە، دەرەوە، نزیک، دوور، پشتەوە، لەپاش، لەقووڵاییدا، لە تەنکاییدا، ناوەڕاست، قەراخ، لەچەقدا، ..تاد) ساز و بەرهەمدەهێنرێن. کاتێک دەڵێین؛ (لەخۆشیدا فریم)، لێرەدا ئاماژەدراوە بە چەمکیی دڵخۆشی بۆسەرەوە، بەجۆرێکیتر؛ واتە دڵخۆشی بەرزبوونەوەیە، بەپێچەوانەوە لە دەربڕاوی (خەم و پەژارەی ڕۆژگار چەماندوویەتییەوە)دا، دڵتەنگی ئاڕاستەکەی بۆ خوارەوەیە. لێرەدا مەودای مەبەست بابەتێکە لەڕێگەی ئاڕاستە فەزاییەکانەوە ڕوونتردەکرێتەوە، لە میتافۆری ئاڕاستەییدا "پێڕەوێکی دارێژراوی تەواومان هەیە، کە لەچەند چەمکێکی پەیوەندداربەیەکەوە پێکهاتووە، پێکەوە میتافۆری ئاڕاستەییانە دادەڕێژن". (ئیسماعیل، شیلان ئەحمەد و حمەغریب، بەهرە سەلام، ٢٠٢٠: ١٩٥). میتافۆری چەمکیی ئاڕاستەیی جگە لە ئاڕاستەی شوێنی، پەیوەستە بە بیرۆکەی کاتیشەوە، هەروەك کاریگەریی ئاڕاستەکردنی فەزایی لەسەر بیری مرۆڤ، بە تایبەتی تێگەیشتنی مرۆڤ لە کات زۆرجار وەك جوڵە ئاماژەی بۆکراوە. بڕوانە (The Metaphor TIME AS SPACE across Languages, Günter Radden, (2015, 1335-1352) بۆ زانیاریی زیاتر لەسەر چەمکی کات و تاف، بڕوانە (Mahwi & Aziz, 2018).

بەو هۆکارەی، کە بەشی زۆری میتافۆرە چەمکییەکانی تایبەت بە ئاڕاستە ئاماژەن بۆ ئاڕاستەی شوێن، لەبەرئەوە هەندێکجار بە

میتافۆری شوێنیی ناویاندەهێنرێت. لەبارەی ئەم چەشنە میتافۆرە چەمکییەوە Tran Van Co تران ڤان کۆ ئاماژ- بەوە-دەدات، مرۆڤ ئەو یەکە فیزیکییەیە، کە لە فەزایەکی دیاریکراودا سنورداردەکرێت و بەهۆی پێستییەوە/ جەستەیەوە لە جیهان و تەنەکانی دەورویەر دادەبڕێت و جیادەکرێتەوە، ئەمەش هۆکارە بۆئەوەی مرۆڤ بە شێوەی ئاڕاستەیی بیربکاتەوە، بەو واتایەی "باقی جیهان وەک دنیای دەرەوەی خۆمان تەماشابکەین و هەستپێبکەین، بەچەشنێك هەریەکێک لە ئێمە لە فەزایەکی دیاریکراودا بەهۆی ڕووکەش و ناوەوەی جەستەمانەوە وەك هەردوو ئاڕاستەی (ناوەوەو دەرەوە) وەك بوونێکی ماددیی و نامادديی کۆدەبینەوە، ئەم ئاڕاستەکردنە (ناوەوە و دەرەوە) وامانلێدەکات شتە فیزیکییەکانی دیکەش وێنابکەین، کە بەهۆی ڕووکارەوە دیاریکراون. لەهەمانکاتدا وەک دەفرێک دەیانبینین فەزای ناوەوەیان هەیە و لە جیهانی دەرەوە جیاکراونەتەوە. " (Ngoc, 2015, 68)

لەخوارەوە هەندێک نموونەی دیکە بۆ میتافۆرە ئاڕاستەییەکان خراونەتەڕوو:

٩. هەرگیز کۆڵمەدە. (چەمکیی سەرکەوتن/ ئاڕاستەی پێشەوە)

١٠. هەستدەکەم خەومدێت. (چەمکیی ڕاکێشان/ ئاڕاستەی ناوەوە)

١١. لە شەرماندا توامەوە. (چەمکیی ڕۆچوون/ ئاڕاستەی خوارەوە)

١٢. کە بیری لێدەکەمەوە بۆلای خۆیم دەبات. (چەمکیی نزیکبوونەوە و ڕاکێشان/ ئاڕاستەی ناوەوە)

١٣. خەموخەفەت قامەتی چەماندم. (چەمکیی شکانەوە/ ئاڕاستەی خوارەوە)

١٤. لەژێر هەژمووني ڕۆژئاواداین. (ئاڕاستەی ژێرەوە)

١٥. هەرێم و بەغداد زیاتر لەیەکتر دووردەکەونەوە. (ئاڕاستەی دوورکەوتنەوە)

١٦. وەیەکی لەژێرسەردایە. (ئاڕاستەی ژێرەوە)

لە نموونەکانی سەرەوەدا، هەریەکە لە وشەکانی (کۆڵنەدان، خەوتن، توانەوە، بۆلای خۆیی، چەمانەوە، لەژێر، دوورکەوتنەوە ...تاد) ئەو ئاڕاستە فەزاییانەن، کە تەرزی میتافۆری چەمکیی لە چەشنی میتافۆری ئاڕاستەییان بەرهەمهێناوە، لە ڕێگەیانەوە و بە وردبوونەوە لە نموونەکانیان ئەوە دركدەکرێت، بە واتای سیمانتیکی دەرنەبڕدراون و بەکارنەهێنراون، بەڵکو هەڵگری واتای میتافۆرین، بۆ نموونە وشەی (لەژێر) لە ڕستەی (کتێبەکەم لەژێر مێزەکەدا داناوە)، جیاوازە لە هەمان وشە لە ڕستەکانی (١٤ و ١٦)، چونکە لە یەکەمیاندا وشەی لەژێر بەواتای سیمانتیکی بەکارهاتووە و لە نموونەکانی (١٤ و ١٦)شدا، واتای میتافۆریان بەرهەمهێناوە.

٣-١/١. میتافۆری بونگەرا/ ئۆنتۆلۆجی Ontological metaphors

میتافۆری بونگەرایی، بیرۆکەیەک وەک ئەبستراکت، هەست و چالاکییەکان وەک شتێکی بەرجەستەیی دەنوێنێت، ئەم چەشنەی میتافۆری چەمکیی لەسەر بنەمای بەرجەستەی و نابەرجەستەییەوە بابەتەکە لێکدەداتەوە، هەوڵەکە بەوجۆرەیە لەڕێگەی چەمکە بەرجەستەکەوە بۆ دیاریکردن و گەیاندنی چەمکە ئەبستراکتەکە هەنگاودەنرێت. هەربۆیە لە ئەنجامی ئەزموون و کارتێکردنی فراوانی مرۆڤ لەگەڵ شتە بەرجەستە و فیزیکییەکاندا، میتافۆرە بوونگەراییەکان پەیدادەبن، کە بێگومان لەشی مرۆڤ خۆی بنەمایە بۆ دروستبوونی ژمارەیەکی بێسنوری ئەم میتافۆرە بونگەراییانە. "لە میتافۆری ئۆنتۆلۆجیدا، چەمکە ئەبستراکتەکان (لە وێنەی هەست و سۆز، بیرۆکەکان، ڕووداو و چالاکییە جۆراوجۆرەکان) لەڕێگەی قەوارە و بوونە فیزیکی و ماددییەکانەوە وەسفدەکرێن؛ هەرکاتێکیش چەمکێکی ئەبستراکت وەک بوونێکی فیزیکی و ماددی مامەڵەی لەگەڵدا کرا، ئیدی دەتوانین ئەو چەمکە پۆلێنبکەین یان برو چەندییەکەی دیاریبکەین و تەنانەت تێفکرین و لێکدانەوەشی بۆ بکەین". (جەواد، ٢٠٢٢، ٥١). وەک پێشتر ئاماژەی پێدرا لەشی مرۆڤ خۆی بنەمایەکی گرنگە بۆ دروستبوونی ژمارەیەکی زۆر لەم چەشنە میتافۆرە، هەربۆیە زیاتر ئەم ئۆرگانانە بەکارهاتوون، لەڕێگەی شتە باو و ئاشناکانییەوە پەنای بۆ ئەوە بردووە، لەو چەمکانەش تێبگات کە کەمتر باوە یاخود نامۆ و نائاشنان پێی، ڕەنگە هەر ئەمەش وایکردبێت مرۆڤ لەشی خۆی کردبێت بە مەودای سەرچاوە Source Domain

تاوەکو لەڕێگەیەوە مەودا ئەبستراکتەکانی مەبەست وێنابکات و لێیانوردببێتەوە و باشتر تێگەیشتنی بۆیان هەبێت. میتافۆری ئۆنتۆلۆجی بۆ سێ جۆری دیکە جیادەبێتەوە، ئەوانیش: ا. بوون و مادده، ب. دەفر/ کۆنتەینەر، ت. مرۆڤاندن/ تایبەتمەندیی مرۆڤپێدان. لێرەدا بەکورتی لە هەرجۆرێکیان دەدوێین و نموونەی پێویست لەبارەیانەوە دەخەینەروو:

١. میتافۆری ئۆنتۆلۆجیی/ بونگەرایی (بوون و مادده):

هەندێکجار مامەڵەی ئێمەی مرۆڤ لەگەڵ چەمکێکی ئەبستراکتدا وەک بوون یان قەوارەیەک دەبێت، ئەمەش دەبێتە هۆکارێک، بۆئەوەی باشتر لەو بابەتە تێبگەین و زیاتر بیناسین لەبارەیەوە دەدوێین، "ئەمجۆرە میتافۆرە بونگەراییانە زۆر گرنگ و پێویستن تا بتوانین بەشێوەیەکی عەقڵانی مامەڵە لەگەڵ ئەزموونە مرۆییەکاندا بکەین ".(جەواد، ٢٠٢٢، ٥٢)

لاکۆف و جۆنسن پێیانوایە، ئەوەی یارمەتیدەردەبێت بۆ هەڵهێنجانی ئەزموون و بیرۆکە ئەبستراکتەکان، بریتییەلە بەچەمککردنی ئەزموونی مرۆڤ، بەهۆی مەودای چەمکیی شتە مادددییەکان یان بەرجەستەکراوەکان، بەجۆرێک هەڵهێنجانەکە وەک ئۆبژێکتێک یان ماددەی کۆنکرێتی ببینرێت، لەتەکئەمەشدا بە تێڕوانینی تران ڤان کۆ بە سیمانتیککردنی ئەزموونەکان بەهۆی زاراوەوە، ڕێگە بەوە دەدات، بەشێک لە ئەزموون دەربهێنین و لێکیانبدەینەوە، لەوکاتەدا مرۆڤ دەگات بە ئاستی چەمککردنی ئەزموون، ئەوا دەتوانێت گۆڕانکاری لە ئەزموونەکەدا بکات و بیگۆڕێت بۆ ماددەیەکی دیاریکراو، یاخود دەتوانێت ئەزموونەکە گرووپ یان پۆلێن یان چەندایەتی بکات، سەرئەنجام دەتوانرێت ئەزموونەکان لەم ڕێگەیەوە گریمانەبکرێن." تەنانەت ئەگەر سروشتی شتەکان لە دنیای بابەتیدا ڕوو نەبێت، هێشتا دەتوانرێن پۆلێنبکرێن، هەروەک زنجیرە شاخەکان، گۆشەی شەقامەکان، ڕیزی دارەکان، ..تاد." (Ngoc, ٢٠١٥, ٦٨) بەپێی لاکۆف و جۆنسن ئەزموون لەگەڵ ماددەیەکی دیاریکراودا، وەک بنەمای هەمەچەشنەی میتافۆری چەمکیی لێیدەڕوانرێت، کە تیایدا ڕووداوەکان، چالاکییەکان، هەستەکان و بیرۆکەکان، ..تاد. وەک جەوهەر لێیدەڕوانرێت، بۆ نموونە، لە زمانی ئینگلیزیدا بیرکردنەوەی مرۆڤ وەک ئۆبژێکتێکی دیاریکراو سەیردەکرێت، کە دەشێت وەک ئامێرێک یان کارەکتەرێکی ناسک پیشانبدرێت، هەروەک لە دەربڕاوی (١٧)دا خراوەتەڕوو:

١٧. ئەقڵ مەکینەیە/ ماشێنە.

بەرهەمهێنانێکی میتافۆریانەی دەربڕاوی (١٧) لە زمانی ئینگلیزیدا، دەگەڕێتەوە بۆ هەموو ئەو دەربڕینە ڕۆژانەییانەی ئاخێوەرێکی ئینگلیز بەکاریدەهێنێت، هەروەك (لە هەوڵداین بۆ وردکردنەوەی چارەسەری ئەم پرسیارە./ مێشکی لەکارکەوتووە./ ژەنگ لە مێشکی داوە. نیشتووە./ تایەکانی مێشکی دەسوێتەوە./ تەقەوڕەقە کەوتووەتە مێشکییەوە./ بە هەورازێک تێکدەچێت./ کۆچی هاوسەرەکەی کردوویەتی بەکەسێك کە دەبێت بە وریاییەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکەیت./ لەسەر شکاندن و خراپبوون ڕاهاتووە./ ئەزموونەکەی ئەوی لەتکرد. مێشکی پارچەپارچە بووە.) لە هەریەك لەم دەربڕاوانەدا ئەزموونی بەرجەستەیی تاك لەگەڵ ئامێردا، وەهایکردووە ئەقڵ/ ئاوەز کە ئەبستراکتە وەك مەودای مەبەست لە بەکارهێنانە ئەزموونییەکانی ماشێندا کە ماددەیەو بواری سەرچاوەیە ببینرێتەوە.

٢. میتافۆری ئۆنتۆلۆجیی/بونگەرایی (دەفر/ کۆنتەینەر):

تێڕوانینی مرۆڤ بۆ شتەکانی دەوروبەر و لەتەکیشیدا تەنە فیزیکییەکان جیاواز و فرەچەشنن، هەندێکجار لەشێوەی دەفرێک لە تەنەکانی دەوروبەر و دنیا دەڕوانرێت "هەروەها زۆر شتی دیکەی دنیای فیزیکیی چواردەوریشمان، دەکرێت بەهەمانشێوە، وەکو دەفرێک ببینرێت، بۆنموونە ژوور، ماڵ، پەرداخ، مەنجەڵ، سەلاجە، قوتوو.. هتد". (جەواد، ٢٠٢٢، ٥٤). لەم ڕوانگەیەشەوەیە چەمکە ئەبستراکتەکانیش لە چوارچێوەی میتافۆری دەفر یان کۆنتەینەردا سەیردەکرێن و زیاتر تاك پێیان ئاشنا دەبێت و پتر درکیانپێدەکات، بڕوانە نموونەکانی خوارەوە:

١٨. لەناو خۆشەویستییەکی قووڵدایە. (خۆشەویستی وەک دەفر)

(HUJ) P-ISSN: 2412-9607, e-ISSN: 2617-3360

١٩. ئەو ئێستا لە کیشەدایە. (کێشە وەک دەفر)

٢٠. لە حاڵەتە ناخۆشەکەی هاتەدەرەوە. (حاڵەت وەک دەفر)

٢١. لە پاڵەوانێتییەکە کرانە دەرەوە. (پاڵەوانێتی وەک دەفر)

٢٢. بەرهەمەکەی داغڵی فیستیڤاڵ نەبوو. (فیستیڤاڵ وەک دەفر)

٢٣. دڵی پڕ لە ڕق و کینەیە. (دڵ وەک دەفر)

وشەکانی (خۆشەویستی، کێشە، حاڵەت/ ڕووداو، پاڵەوانێتی، فیستیڤاڵ و دڵ)، لە نموونەکانی سەرەوەدا دەرخەری ئەو ڕاستییەن، لەڕێگەی میتافۆرە ئۆنتۆلۆجییەکان لەجۆری دەفر، زیاتر بە چەمکە ئەبستراکتەکانیان ئاشنابووین، ئەمە لەکاتێکدا کە چەمکە ئەبستراکتەکان لەچوارچێوەی دەفر/ کۆنتەینەردا خراونەتەڕوو.

٣. میتافۆری ئۆنتۆلۆجی/بونگەرایی (مرۆڤاندن/ تایبەتمەندیی مرۆڤپێدان Personification):

ئەم چەشنە لە میتافۆری چەمکیی بونگەرا "تایبەتمەندییەکی ئاخاوتنە کە تیایدا شتێک یان بوونێکی فیزیکی وەکو مرۆڤ وێنادەکرێت. ئەم تایبەتمەندییە وایکردووە کە چەندین دیاردەی ناپەیوەست بە جووڵە و چالاکیی مرۆڤ لەڕوانگەی چالاکییە مرۆییەکانەوە وێنابکرێن و بخرێنە چوارچێوەی قاڵبی تایبەتمەندییە مرۆییەکانەوە". (جەواد، ٢٠٢٢، ٥٤). ئەم جۆرە لە میتافۆری چەمکیی بوونگەرا، لەم نموونانەی خوارەوەدا بەرجەستەبووە:

٢٤. ڕۆژگار قوتیداوە. (ڕۆژگار وەک مرۆڤ/ گیانلەبەر)

٢٥. دەردی خۆشەویستی مەرگی پیشاندا. (خۆشەویستی وەک مرۆڤ)

٢٦. گەرما هێرشی هێنا و لەناوی بردین. (گەرما وەک مرۆڤ/ گینالەبەر)

٢٧. لافاو دەستی خستۆتە بینەقاقامان. (لافاو وەک مرۆڤ)

٢٨. جەنگ ژیان دەخنکێنێت. (جەنگ وەک مرۆڤ)

بەوپێیەی، سیفەتی قوتدان جووڵەیەکی تایبەت بە گیانلەبەر/ مرۆڤە، دەتوانرێت ئەو ڕاستییە دەربخرێت، لە نموونەی (٢٤)دا، هەمان سیفەت دراوە بە (ڕۆژگار)، ئەمەش وادەکات، کە (ڕۆژگار) وەک میتافۆری ئۆنتۆلۆجی لە جۆری تایبەتمەندی مرۆڤپێدان، دەستنیشانبکرێت. هەمان ڕاستی شیکاریی بۆ نموونەکانی دیکەش دروستە، واتە چەمکەکانی (خۆشەویستی، گەرما و جەنگ)، کاتێک وەک میتافۆری ئۆنتۆلۆجی لە جۆری تایبەتمەندیی مرۆڤپێدان بەهۆی (مەرگ، هێرشهێنان، دەستخستنە بینەقاقا، خنکاندن) هاتوون، کە هەڵگری چالاکیی و جووڵەی مرۆیی یان گیانلەبەرین. کە لەبنەڕەتدا جووڵە و چالاکیی تایبەت بە خۆیان نین.

٤-١/١. میتافۆری دروستەیی Structural Metaphor

لە میتافۆرە دروستەییەکاندا "شێوەی چەمکێکی ئاڵۆز بەهۆی چەمکێکی دیکەوە وێنادەکرێت و دادەڕێژرێت". (Lakoff & Johnson, ١٩٨٠, ١٤). وەک نموونەی (٢)، کە پیشتر ئاماژەمان-بۆ-کرد، بە میتافۆرێکی دروستەیی دادەنرێت، بەو هۆکارەی لەم نموونەیەدا چەمکێک خاوەنی دروستەیەکی ورد و سنوردیاریکراوە بەکارهاتووە بۆ داڕشتنی چەمکێکی دیکە "ئەڵبەتە توانای ئەو میتافۆرە پێکهاتەییانە بۆ گرێدانی دوو شتی تەواو جیاواز بۆ خەیاڵی مرۆڤ دەگەڕێتەوە، چوونکە لێکچوون و جیاوازییەکان لەڕێگەی خەیاڵ و بیرکردنەوەی مرۆڤەوە دێتەکایەوە". (جەواد، ٢٠٢٢، ٥٠).بەمپێیە ئەزموونە ئاڵۆزو ئەبستراکتەکان لەسەر بنەمای ئەزموونی سادەو دیاریکراو بەچەمکدەکرێن، بۆ نموونە گوزارشتێکی میتافۆری وەك (مشتومڕ شەڕە.) کە لاکۆف و جۆنسن بۆ شیکاری ئەم چەشنە پشتیانپێبەستووە، ئەوا لە زنجیرەیەك دەربڕینی تری وەک (بانگەشەکانتان بەرگریلێناکرێت، هێرشیکردە سەر هەموو خاڵێکی لاوازی من، ڕەخنەکانی ڕاست لەسەر ئامانجەکە بوو، لە هیچ مشتومڕێکدا لەگەڵیدا سەرکەوتوو نەبووم، تۆ ناڕازیت، باشە تەقەبکە، هەموو قسەکانی هەڵدایە خوارەوە. ...تاد) دەردەکەوێت

بەپێی ئەم نموونەیەش مەودای ئەبستراکتی چەمکیی (مشتومڕ/ گفتوگۆ) بریتییەبێت لە تێگەیشتنی مەودای دیاریکراوی (جەنگ)، بۆ زیاتر خستنەڕووی ئەم ڕاستییە شیکارییەی سەرەوە، لە میتافۆری دروستەیی (کات پارەیە) لە بەکارهێنانەکانی (تۆ کاتی منت بەفیڕۆدا./ کاتم نییە بیدەم بەتۆ./ ئەو کارە بێسودە یەک سەعاتی منی لەدەستدا./ لەکاتێکی تردا دەتبینمەوە./ ئەو ئەژی بۆئەوەی کات قەرز بکات./ چۆن کاتی ئەمڕۆت بەسەر دەبەیت؟/ هەمووکاتەکەی بەدیار شتی بێسودەوە لەکیسچوو./ سوپاس بۆ ئەو کاتە پێتبەخشیم.)، وردببەرەوە.

بە وردبوونەوە لە بەکارهێنانەکانی سەرەوە ئەو ڕاستییە دەردەکەوێت، کە (کات) وەك یەکەیەکی ئەبستراکتی مەودای مەبەست، لە ڕێگەی ئەزمونکردنی ماددەیەکی وەك (پارە)وە، کۆزانیارییەکانی بەرجەستەدەکرێت، بەشێوەیەکی تر لەم بەچەمککردنەدا زۆرترین کۆزانیاریی لە (کات)دا، کە مەودای مەبەستە بەهۆی چۆنێتی مامەڵەکردن لەگەڵ پارەدا کۆبووەتەوە. واتە لەڕێگەی پارەوە بەرجەستەی نرخی کات، کە مەودای مەبەستە دەکرێت. بەمجۆرە دەردەکەوێت میتافۆرە دروستەییەکان لەڕێگەی چەمکە کۆنکرێتییەکەی مەودای سەرچاوە وێنا بۆ چەمکێکی ئەبستراکت دەکات کە مەودای مەبەستە و دایدەڕێژێت. هەر لەم ڕوانگەیەوە با لە میتافۆری چەمکیی (ژیان گەشتە)نموونەی (ژیان گەشتە)، وەرگیراوە لە (Lakoff, 1992: 19-20).وردببینەوە:

٢٩. لە ناوەڕاستی گەشتەکەداین.

٣٠. گەشتێکی تاقەتپڕوکێن بوو.

٣١. گەشتێکی پڕ لە هەوراز و نشێوی بوو.

٣٢. خەریکە دەگەینە خاڵی کۆتایی.

لێرەدا زۆرترین کۆزانیاری لە مەودای مەبەست کە (ژیان)ە، کۆبووەتەوە، مەودای سەرچاوە (گەشت)ەکەیە، لەڕێگەی چەمکە کۆنکرێتییەکەی مەودای سەرچاوەوە دەگەین بە تێگەیشتن لە چەمکیی ئەبستراکتی ژیان.

٢. میتافۆری چەمکیی لەکۆدە شیعرییەکاندا پاش ناساندن و خستنەڕووی جۆرەکانی میتافۆری چەمکیی لەبەشی یەکەمدا، لێرەدا هەموو ئەو جۆرانە لە نموونە شیعرییەکانی خوارەوەدا بەرجەستەکراون:

یەکەم: میتافۆری وێنەیی

بڕوانە نموونەکانی (٣٣ و ٣٤):

٣٣. "ئەرێ گوڵ لەکوێ بۆن و بەرامە دەکڕێ و

لەکوێ دەموچاوی هەڵدەگرێ و

قژی نگرۆ دەکات"

(هەڵمەت، ٢٠١٤،٧٧٩)

سەرچاوە: بریتییە لە گوڵ.

مەبەست: بریتییە لە یار.

دەکرێت (یار گوڵە) ئەوکۆدە شیعرییەبێت، لەم شیعرەدا بوونی هەیە و چڕ بۆتەوە، بەجۆرێک (گوڵ) مەودای سەرچاوە و (یار) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنن. گوڵ بەهێمای (ا) و یار بەهێمای (ب) دەردەخەین و پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکە دەهێنینەوە:

دوو وێنە پێکەوە بەستراونەتەوە، یەکێک لە وێنەکان وێنە باوەکەیە، ئەم بەستنەوەیە لەسەر بنەمای لێکچوونی هەردوو وێنەکە ڕوودەدات، بەستنەوەکە لەنێوان گوڵ و یاردایە، گوڵ کە مەودای سەرچاوەی پێکهێناوە بەهۆی نەخشەی کۆزانیاریی وێنەی دووەمەوە، کە (یار)ە و مەودای مەبەستی پێکهێناوە پەسنکراوە. ئەم بەستنەوەیە لە ئەنجامی ئەزموونی ئێمەیە بۆ شتەکانی دنیا و لەو ڕێگەیەوە بەرجەستە کراوە.

دەبێت ئەو ڕاستییەش بەسەرماندا تێنەپەڕێت، کە لە هەمان شیعردا میتافۆری ئۆنتۆلۆجیی تایبەتمەندیی مرۆڤپێدان بەرجەستە بووە،

(HUJ) P-ISSN: 2412-9607, e-ISSN: 2617-3360

کاتێک بەشێک لە جووڵە و چالاکیەکانی وەک: کڕین، دەموچاو هەڵگرتن و قژ نگرۆکردن دەدرێتە پاڵ گوڵ و وەک مرۆڤ مامەڵەی لەگەڵدا کراوە و وەسفکراوە.

٣٤. "تا دێ شیعرم خۆشتر دەوێ، چونکە شیعر وەک شۆخێکی دوودڵ وایە-
هەموو ڕۆژێ جێ وکاتی ژوان نیشان دەکەین،
بەدەگمەن دێ... یا هەر نایە!"

(پەشێو، ٢٠٠٨،٣٣٢)

(خەیاڵی شیعریی شاعیر یارێکی ڕاڕایە) ئەو کۆدە شیعرییەیە لەم دێڕە شیعرەدا چڕبۆتەوە، بەجۆرێک (یاری ڕاڕا) مەودای سەرچاوەی میتافۆرەکە و (خەیاڵی شیعریی شاعیر) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنێت. لێرەدا یاری ڕاڕا بەهێمای (ا) و خەیاڵی شیعریی شاعیر بەهێمای (ب) دەنوێنین و لەخوارەوەش پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکەی دەهێنینەوە:

لێکچوونەکە لەنێوان نەهاتنی یار و نەهاتنی شیعردایە، بنەمای بەستنەوەکە ئەوە دەردەخات، خەیاڵی شاعیر هەندێکجار لە کاتی نووسینی شیعرێکدا وەک شۆخێکی دوودڵە کە کات و شوێنی ژوانی بۆ یەکلا نابێتەوە لەنێوان چوون و نەچووندا دەکەوێتە حاڵەتی ڕاڕاییەوە.

مەودای سەرچاوە بریتییە لە نەهاتنی یار بەهۆی نەخشەی کۆزانیاریی وێنەی مەبەستەوە کە نەهاتنی شیعرە، پەسنکراوە، لەسەر بنەمای لێکچوونیان.

لە دێڕە شیعرەکەی سەرەوەدا لەڕوانگەی سایکۆلۆجییەوە ئەوە دەردەکەوێت، شاعیر سیفەتی ئیگۆیی داڕشتووە و تەنانەت لە هەندێک شوێنیشدا تا فۆرمی سۆپەرئیگۆییش/ منی باڵا دەڕوات، باس لەو شتانە دەکات ئەگەرچی بەدەستیاناناهێنێت، کەچی هەر خۆشیدەوێن. شاعیر دەیەوێت ئەو ڕەهەندە سایکۆلۆجییە دەربخات، کە مرۆڤ هەمیشە و لە بەدبەختیی خۆیدا بەدوای ئەو شتانەدا دەڕوات و عاشقیان دەبێت، کە پێیانناگات.

دووەم: میتافۆری ئاڕاستەیی

ئەم چەشنە لە میتافۆری چەمکیی لە نموونەکانی(٣٥ و ٣٦)، دەبینرێتەوە:

٣٥. "دەریای ناڵینم گۆڕستانێکە.. ئارامگای سەدان چەمی سەربڕاو
چەم قەت سەرچاوە نابینێتەوە.. بەفری خۆزگەشم ڕۆیی بوو بە ئاو"

(عوسمان، ٢٠١١، ٦٩)

لە دەقی شیعریی ژمارە (٣٥)دا، کۆدی شیعرەکە لە (ناڵاندن گۆڕستانە.)دا، خۆیی دەبینێتەوە، بەجۆرێک (ناڵاندن) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە و (گۆڕستان) مەودای سەرچاوەی میتافۆرەکە پێکدەهێنێت، لەگەڵئەمەشدا (خۆزگە بەفری تواوەیە) کۆدێکی شیعریی دیکەی نێو ئەم پارچە شیعرەیە، بەچەشنێک مەودای مەبەست بریتییەلە (خۆزگە و ئاوات) و (بەفریش) بووە بە مەودای سەرچاوە. بەمجۆرە ناڵاندن و خۆزگەو ئاوات بەهێمای (ا) وگۆڕستان و بەفری تواوەش بە هێمای (ب) دەنوێنین و پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکەی دەهێنینەوە:

دنیای ناڵینی شاعیر گۆڕستانێکە، کە خۆزگە و ئاواتەکانی شاعیری تێدا دەنێژرێت، ئەو چەمەی شاعیر باسی دەکات لە بنەڕەتدا لە بەفری تواوەی خۆزگە و ئاواتی شاعیرەوە سەرچاوەی گرتووە و جارێکی تر توانای گەڕانەوەی بۆ سەرچاوەکەی نییە، ئەمە ئەوە دەردەخات، خۆزگە و ئاواتی شاعیر وەک بەفری تواوە ڕۆشتووە و جارێکی تر ئەم خۆزگە و ئاواتانەی بۆ ناگەڕێتەوە. میتافۆری ئاڕاستەیی لە شیعرەکەدا لە دوو وێنەدا دەردەکەوێت: جارێک ناڵەی شاعیر/ ناڵین مەودای مەبەست پێکدەهێنێت و گۆڕستان بۆی دەبێت بە سەرچاوە، جارێکی تریش خۆزگەی شاعیر بریتییەلە مەودای مەبەست و بەفریش بووە بە مەودای سەرچاوە. لە هەموو ئەمانەشدا لە مەودای سەرچاوەدا دروستەی چەمکیی زۆرترە وەک لە مەودای مەبەستدا. هەمیشە لەڕێگەی مەودای سەرچاوەوە هەوڵدەدرێت باس لە مەودای مەبەست بکرێت و ڕوونتر بکرێتەوە. بەهۆی ئاڕاستەیی توانەوەی خۆزگەی شاعیرەوە درک بەوە دەکەین، ئاڕاستەکە بۆ حاڵەتی ناخۆشی و نەخۆشییە،

بەجۆرێک توانەوە بەرەو خوارەوەیە/ ئاڕاستەی خوارەوەیە.

٣٦. "ئێمە وەک درەختین جار هەیە دەخەوین.
دەخەوین وەک شوانی دوای شەوین. بەڵام لە خەویشدا... بەپێوەین،
بەپێوەین، ناکەوین!"

(پەشێوە، ٢٠٠٨، ٣٥٢)

لێرەدا لینکی میتافۆری ئاڕاستەیی لەنێوان کورد و درەختدایە، درەخت پشوو نادات و ناخەوێت، هەمیشە لەسەر ڕەگ و قەدەکەی وەستاوە، بەپێوەبوون سیفەتی بنەڕەتی ناسینەوەیەتی، ئەگەرچی جاروبار ڕەشەباو زریانەکەکان دەستیان لەلاربوونەوە و کەوتن و شکاندنی لق و پۆپەکانیدا هەیە، بەڵام هەمیشە دوای کەوتن و شۆڕبوونەوەی لق و پۆی درەختەکان، جوانتر سەوزبوونەوە دێت. کورد/ نەتەوەی کورد بەردەوام لەبەر زریان و هێرشی داگیرکەرانیدایە، جاروبارێکیش لە بێ ئاگایی و کەمتەرخەیی خۆیەوە، زەفەری پێدەبریت و توشی نەهامەتی دەبێتەوە، بەڵام کورد وەک درەخت ڕەگی داکوتاوە لەسەر ئەوخاکەی تیایدا دەژیی، ئەوجارانەشی مەستە و خەوتووە، هەر بەپێوە دەمێنێتەوە و بەگژ هەموو ئەو ڕووداوانەدا دەچێتەوە هەوڵی سڕینەوە و کەوتنی دەدەن. کۆڵنەدان لە بەپێوە مانەوە و سەرکەوتن بۆ نەتەوەی کورد، بووە بە مۆرکی خۆڕاگریی و تێکۆشانی.

لە شیعریی ژمارە (٣٦)دا، (کورد درەختە.)، کۆدی میتافۆری دەقەکە پێکدەهێنێت، بەجۆرێک (درەخت) مەودای سەرچاوەی میتافۆرەکە و (کورد/ نەتەوەی کورد) مەودای مەبەستی میتافۆرەکەیان پێکهێناوە، لێرەدا دەتوانرێت درەخت بە هێمای (ا) و نەتەوەی کورد/ کورد بەهێمای (ب) دابنرێت و پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکەی بهێنرێتەوە:

وشەی (درەخت) میتافۆرە بۆ نەتەوەی کورد، لەهەمانکاتدا نەتەوەی کورد لە دێڕە شیعرەکەدا مەودای مەبەستی پێکهێناوە، کەمترین دروستەی چەمکیی لەخۆگرتووە، میتافۆری درەختیش کە زۆرترین دروستەی چەمکیی تێدایە بریتییەلە مەودای سەرچاوە، لەڕێگەی درەختەوە کە مەودای سەرچاوەیە مەودای مەبەست زیاتر ڕوونکراوەتەوە. لێرەدا بەهۆی ئاڕاستەی فەزایی بەپێوەبوون وەک درەخت و کۆڵنەدان ئاڕاستەی بەرەو سەرەوە و سەرکەوتن ڕووندەبێتەوە (واتە کۆڵنەدان و خەبات و قوربانیدانی نەتەوەی کورد ئاڕاستەی سەرەوە و سەرکەوتنی لێ بەرهەمدەهێنرێت).

سێیەم: میتافۆری ئۆنتۆلۆجی/بوونگەرایی

١. میتافۆری ئۆنتۆلۆجیی بوون و ماددە

ئەم جۆرەی میتافۆر لە نموونەکانی (٣٧ و ٣٨)دا، دەخرێتەڕوو:

٣٧. "ئاخ! دەترسم ئێوارەیەک بە زریانی نیگای ساردت
هەڵوەرێنی گۆپکە و چرۆم؛ لەو بەهەشتەم وەدەر بنێی
کە دەزانم هی من نییە بەڵام کردوومە بە هی خۆم!"

(پەشێو، ٢٠٠٨، ١٧٩)

پاش تەماشاکردن و وردبوونەوە لە شیعرەکە، ئەوە درکپێدەکرێت کە کۆدی شیعرەکە لە (نیگای سارد زریانە.)دا، چڕبووەتەوە، بەجۆرێکە کە (زریان) مەودای سەرچاوە و (ژیانی بەهەشتیانەی شاعیر) مەودای مەبەستی میتافۆرەکەیان لێ بەرهەمهاتووە، بەمپێیە دەتوانین زریان بە هێمای (ا) و ژیانی بەهەشتیانەی شاعیریش بەهێمای (ب) دابنرێت و پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکە بهێنرێتەوە:

زریانی نیگای ساردی یاری شاعیر، شاعیر لەو بەهەشتە وەدەردەنێت کە بۆخۆیی دروستکردووە و لەڕاستیدا هی ئەو نییە، کەواتە زریان مەودای سەرچاوە پێکدەهێنێت کە مەودایەکی بەرجەستەییە و لەڕێگەی ئەم مەودا بەرجەستەییەوە هەنگاودەنرێت بۆ باسکردن لە مەودای مەبەست، کە مەودایەکی ئەبستراکتە. بەمجۆرە ژیانی بەهەشتییانەی شاعیر مەودای مەبەستە کە بەهۆی مەودای سەرچاوەوە

زیاتر ڕوونکراوەتەوە.

لەدێڕە شیعریی (٣٧)دا، بەستەری میتافۆری ئۆنتۆلۆجی لەجۆری بوون و ماددە، لەنێوان نیگای سارد و زریاندایە. پرۆسەی بینینی ئاسایی و نیگاکردن دوو پرۆسەی تەواو لەیەکجودان، لە یەکەمیاندا هەموکەس دەتوانێت یاری شاعیر ببینێت، بەگوزارەیەکیتر؛ ئەم بینینە بینینێکە بەچاوی ئاسایی، لە دووەمیاندا بینینەکە جیاوازترە، بەجۆرێک لێرەدا نیگاکردن بینینێکە بەچاوی عەشقەوە، تەنها کەسی ئاشق درکیپێدەکات. لەڕووی سایکۆلۆجییەوە؛ نیگای سارد گرنگینەدان و پاشگوێخستن و ئیهمالکردنی کەسێکە تاپلەی بەکەم زانین و بەکەم بینین، ئەو کەسەی ڕووبەڕووی ئەم چەشنە نیگاکردنە دەبێتەوە، جەستەی توشی گۆڕانێکی زۆردەبێت، بەجۆرێک نیگای سارد دەبێتە هەڵگیرسێنەری زریان لە ناخ و ناوەوەی کەسێکی ئاشقدا، کە بۆ ئەوی شاعیر تەنها یەک نیگای لە جۆرە بەسبووە بۆ تیاچوون و مردنی ئەو بەهەشتە، کە سەرچاوەی دروستبوونەکەی عەشقەکەیەتی.

لەڕوانگەی زانستی جوگرافییەوە، زریان؛ ئەو شەپۆلە توندەیە کە لە ئەنجامی تێپەڕبوونی هەوای سارد بەسەر زەریا گەرمەکاندا دروستدەبێت، بەجۆرێك ئەم تەوژمی هەوای ساردە دوایەوەی بڕێك گەرمی لە زەریاوە وەردەگرێت شەپۆلەکە بەرەو ئاسمان بەرزدەبێتەوەو شەپۆلێکی پەستانی هەوای نزم بەدوای خۆیدا دەهێنێت دواتر پەستانی هەوای بەرزی دەوروبەری ناوچەکە بەخێرایی بەرەو ناوچە پەستان نزمەکە دێت و لە ئەنجامدا زریان ڕوودەدات، نیگاکردن پرۆسەیەکی دەماری و سایکۆلۆجییە کە لەئەنجامی گۆڕانە سایکۆیی و کارەباییە ئاوەزییەکانەوە ڕوودەدات، لە بەکارهێنانە زمانییەکەیدا (نیگای سارد)، بەپێی پەیوەندی واتاییSense Relation لەنێو دەقەکەدا، وشەی سارد بە فرەواتای لێکسیمی وشەی (سارد)، کە بە واتای خاڵی لە ئەوین و سۆز دەربڕاوە، کۆدکراوە.

٣٨. " 'بێکەس 'ئەیوت : هەر' خۆشییەک' لەبەر ئەکەم
یان قۆڵەکانی درێژە یاخود کورتە
یاخود فشە، یاخود تەنگە بە بەری من
هەر 'خەم' ێکیش لەبەر ئەکەم ڕێک ئەڵێی بۆ من کراوە
لەهەرکوێ بم!"

(بێکەس، ٢٠٠٨، ٣٤٥)

کۆدی شیعرەکە لە دەربڕدراوی (خەم پۆشاکێکی پڕ بە بەرە و خۆشیش تەسک و تروسک/ پان و فشەڵ) چڕبۆتەوە. بەجۆرێک (جلوبەرگی نارێک و فشەڵ و پان/ تەسک و تروسک) مەودای سەرچاوەی میتافۆرەکە و (خەم و خۆشی) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنێت. هێمای (ا) بۆ جلوبەرگی پان و فشەڵ/ نارێک و پێک و هێمای (ب) بۆ خەم و خۆشی دادەنرێت و پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکەی دەهێنرێتەوە:

خۆشی و شادیی شتگەلێکن بە شاعیر نائاشنا و نامۆن، هەرچییەکبن لەگەڵ شاعیردا جۆر و یەکانگیر نین، بەمەش خۆشی و شادیی مەودای مەبەست پێکدەهێنن، کە مەودایەکی ئەبستراکتە، ئەم مەودایە لە ڕێگەی مەودای سەرچاوەوە کە لەم پارچە شیعرەدا بریتییە لە (جلوبەرگی پان و فشەڵ /تەسک و تروس)، هەنگاو دەنرێت بۆ باسکردن و ناساندنی، بەمشێوەیە مەودای سەرچاوە مەودای ئەبستراکتە، بەگوزارەیەکیتر؛ مەودای مەبەست لەڕێگەی مەودای سەرچاوەوە ڕووندەکرێتەوە و باسدەکرێت.

٢. تایبەتمەندیی مرۆڤپێدان

بۆ دەستکەوتنی ئەم جۆرە لە میتافۆری چەمکیی، لە نموونەکانی(٣٩ و ٤٠)، وردببەرەوە.

٣٩. "تاریکایی چەند گوناحە لەوەتی هەیە
پێی پەتییە و کاسکێتێکی ڕەشی لەسەردایە و

به تەنیایی لەسەر لووتکەیەک دەنوێ"

(هەڵمەت، ٢٠٠٩،٦٢)

کۆدی ئەم شیعرە لە (تاریکایی مرۆڤە)دا، چڕبووەتەوە. بەمشێوەیە (مرۆڤ) مەودای سەرچاوە و (تاریکایی) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنێت. لێرەدا مرۆڤ بەهێمای (ا) و تاریکایی بە هێمای (ب) دەنوێنین و پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکە دەهێنینەوە:

بە وردبوونەوە لە شیعرەکە ئەوە ڕووندەبێتەوە، کە وەک مرۆڤ مامەڵە لەگەڵ تاریکاییدا کراوە، ئەو جووڵەو چالاکییانەی دراون بە تاریکایی جووڵە و چالاکیی مرۆیین، بەمەش تاریکایی مەودای مەبەست پێکدەهێنێت، مرۆڤ بریتییە لە مەودای سەرچاوە کە هەموو جووڵە و چالاکییەکانی لێ سەندراوەتەوە و بەخشراوە بە تاریکایی.

هەمان ڕاستیی شکاریی سەرەوە لە شیعرێکی دیکەی شاعیردا دەبینرێتەوە، کاتێک وەک مرۆڤ مامەڵە لەگەڵ ڕەشەبادا دەکات و جووڵە و چالاکییە مرۆییەکانی وەک (دواکەوتن، ڕاکردن، باڵ و ..تاد) دەداتە پاڵ ڕەشەبا، ڕەشەبا وەک مرۆڤ سەیردەکات و بۆ ڕاکردن قاچی دەداتێ و بۆ فڕینیش باڵ، دەڵێت:

٤٠. "ڕەشەباش قاچی هەیە کە دوادەکەوێ ڕادەکات
ڕەشەباش باڵی هەیە کە هەست بە مەترسی دەکات
دەفڕێ و لە شەقەی باڵ دەدات"

(سەرچاوەی پێشو، ٢٦٨)

لەگەڵئەوەشدا کۆدی شیعرەکە بریتییە لە (ڕەشەبا مرۆڤە)، بەجۆرێک (مرۆڤ) مەودای سەرچاوە و (ڕەشەبا) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنن. لێرەدا مرۆڤ بەهێمای (ا) و ڕەشەبا بەهێمای (ب) دەرخراوە و لەڕێگەی پاساودانی سەرەوە مەوداکەی دیاریکراوە، کەواتە (ڕەشەبا) بریتییە لە مەودای مەبەست و مەودای سەرچاوەیش مرۆڤە.

٣. میتافۆری ئۆنتۆلۆجیی کۆنتەینەر/ دەفر

وەک نموونەکانی (٤١ و ٤٢):

٤١. "ئەو هەورانە و خەیاڵی من لەیەک ئەچن..
جاری واهەیە پێکەوە هەر هەموویان پیاڵەیەک ئاو و وشەیان تێدا نییە
بیکەن بە دەم ئەم دەفتەرەو ئەو عەردەوە
جاری وایش هەیە کەبارین ئیتر هەر خۆش ناکەنەوە!. "

(بێکەس، ٢٠٠٨، ٣٨٣)

بەپشت بەستن بەو زانیارییانەی سەبارەت بە میتافۆری چەمکیی بە چەشن و جۆرەکانییانەوە خراوەتەڕوو، کۆدی شیعرەکە بریتییەلە (خەیاڵ پڕە لە وشە، خەیاڵ خاڵییە لە وشە)، بەجۆرێک (وشە) مەودای سەرچاوەی میتافۆرەکە و (خەیاڵ) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنێت. لێرەدا وشە بەهێمای (ا) و خەیاڵ بەهێمای (ب) دەنوێنین و پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکە دەهێنینەوە:

خەیاڵی شاعیر کە مەودای مەبەستی میتافۆرەکەی پێکهێناوە، وەک دەفرێک لێی ڕوانراوە، کە هەندێکجار پڕ و هەندێکجار خاڵییە لە وشە، ئەم لایەنە ئەبستراکتە بۆئەوەی زیاتر ڕوونبکرێتەوە و درکی پێبکرێت، خراوەتە ناو چوارچێوەیەکی دەفرییەوە و لەوێوە زیاتر ئاشناییمان لەگەڵ ئەم چەمکە پەیدادەبێت، لەگەڵ ئەمەشدا (وشە) مەودای سەرچاوەیە بۆ(خەیاڵ)، کە مەودای مەبەستە.

بەوپێیەی میتافۆری وێنەیی کە پێشتر ئاماژەی پێدرا، وێنەی یەکەم دەچوێنرێت بە وێنەی دووەم، لێرەدا و لە دەربڕدراوی (خەیاڵ هەورە) دا، هەمان بنەمای هەڵهێنجانی میتافۆرەکە دەبینرێتەوە. ئەمەش دەرخەری ئەو ڕاستییەیە، لەهەمان شیعردا میتافۆری چەمکیی لەجۆری وێنەیی دەبینرێتەوە.

(HUJ) P-ISSN: 2412-9607, e-ISSN: 2617-3360

٤٢. "دڵی دڵدارێکیان درزکرد ئەشقی کچێکی تیابوو
لەژوان و شەوپەرێزدا تێر تێر بوو بوو لە ماچی"

(هەڵمەت ، ٢٠١٤، ٣٩٧)

(دڵ پڕبوون لە ئەشق) ئەوکۆدە شیعرییەیە، لەم دێڕە شیعرەدا چڕبووەتەوە، بەجۆرێک (دڵ) مەودای سەرچاوەی میتافۆرەکە و (ئەشق) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنێت. لێرەدا دل بە هێمای (ا) و ئەشق بەهێمای (ب) دەنوێنین و پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکە دەهێنینەوە:

دڵ دەفرە، ئەو دەفرەیە چەمکێکی ئەبستراکتی وەک ئەشقی لەخۆیدا هەڵگرتووە، کاتێک ئەم لایەنە ئەبستراکتە خراوەتە نێو دەفرێکەوە، مەبەستەکە بۆ ئەوەیە زیاتر پێی ئاشنابین و درکمان بۆی هەبێت. بەوجۆرەس لێرەدا (دڵ) مەودای سەرچاوە و (ئەشق) مەودای مەبەستی میتافۆرەکەیان پێکهێناوە.

لەڕوانگەی ئەو زانیارییانەی، پێشتر لەبارەی میتافۆری چەمکیی لەجۆری تایبەتمەندی مرۆڤپێدان خرایەڕوو، تیایدا جووڵە و چالاکییە مرۆییەکان دەدرانە پاڵ چەمکێکی ئەبستراکت، لێرەدا و لە دەربڕدراوی (کەرەستەی تێربوونی مرۆڤ خۆراکە و کەرەستەی تێربوونی ئەم ئەشقەش ماچە)دا، هەمان بنەمای هەڵهێنجانی میتافۆرەکە دەبینرێتەوە، ئەمەش ئەو ڕاستییە دەردەخات، لەنموونەی (٤٢)دا، میتافۆری چەمکیی ئۆنتۆلۆجی لەجۆری تایبەتمەندی مرۆڤپێدانیش هەیە.

چوارەم: میتافۆری دروستەیی/ پێکهاتەیی

بڕوانە نموونەی (٤٣ و ٤٤):

٤٣. "ڕێگەم کەوتە ماڵی پاییز نزیکەی مانگێ مامەوە
کەهاتمەوە خەڵکی منیان نەناسییەوەو
بەگومان بوون چونکە هەرچییەکم ئەوت
هەڵئەوەری و هەرچیشم کۆئەکردەوە لەگەڵ یەکدا
هەر تەنیا بوون!"

(بێکەس، ٢٠٠٨، ٣٥٥)

بە وردبوونەوە لە دێڕە شیعرەکە، ئەوە دردکەکرێت، کۆدی شیعرەکە لە (ماڵی شاعیر پاییزە)دا، چڕکراوەتەوە. بەجۆرێک (پاییز) مەودای سەرچاوە و (مرۆڤ وەک کائینێکی ئاڵۆز) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنێت. لێرەدا پاییز بەهێمای (ا) و مرۆڤ بەهێمای (ب) دەنوێنین، پاساودان بۆ دیاریکردنی مەوداکەی دەهێنینەوە.

ڕاستە خودی مرۆڤ بەرجەستەیە و لە ڕێگەی بوونییەوە ئەو ڕاستییە درککراوە، بەڵام لیرەدا (مرۆڤ وەک کائینێکی ئاڵۆز) وەسفکراوە، بەهۆی چەمکێکی دیکەوە دارێژراوە، زۆرترین زانیاریی لە دروستەکەیدا هەیە و بەچەمککراوە، بە بەیانێکی دیکە؛ چەمکێک خاوەنی دروستەیەکی ورد و سنور دیاریکراوە، بەکارهاتووە بۆ دارشتنی چەمکێکی دیکە. کاتێک مرۆڤ وەک کائینێکی ئاڵۆز وەسفکراوە، کە ناتوانرێت بە وردیی بخوێنرێتەوە، واتە پڕە لە نهێنی و شاراوەیی. (ماڵی شاعیر پاییزە، گەڵاڕێزانی پاییز لە مانگێکدا چڕدەبێتەوە و زیاتر گەڵاڕێزان دەستپێدەکات)، ئەم مانگەی شاعیر هاوشێوەی ئەو مانگەی پاییزە، شاعیر ماڵێکی پاییزانەی هەیە، ئەگەرچی بەردەوام لە هەوڵی کۆکردنەوە و خڕکردنەوەی وشەکانێتی، بەڵام بێ سوودە و بەردەوام بەچڕیی وشەڕێزانە لە ماڵەکەیدا. لێرەدا گەڵاڕێزانی پاییزانەی چڕوپڕ نرخپێدانە بە ماڵی پڕ لە وشە و شیعریی شاعیر.

مەودای مەبەست بریتییە لە مرۆڤ وەک کائینێکی ئاڵۆز

مەودای سەرچاوە بریتییە لە پاییز

٤٤. "هەزار خۆزگە دیسان لاوی
ئارایشتی دەداینەوە وەک خەڵاتێکی ئاسمانی،
هەزار بریا دیسان تژی دەبووینەوە
لە کڵپە و گڕ، شێتی و جوانی..."

(پەشێو ، ٢٠٠٨، ٣٤٦)

(لاوێتی خەڵاتە/ خەڵاتی ئاسمانییە)، بریتییە لەو کۆدە شیعرییەی لەم دێڕە شیعرەدا چڕبۆتەوە. لێرەدا (خەڵاتی خوایی) مەودای سەرچاوەی میتافۆرەکە و (لاوێتی) مەودای مەبەستی میتافۆرەکە پێکدەهێنن. لەگەڵ ئەمەشدا خەڵاتی خوایی بەهێمای (ا) و لاوێتی بەهێمای(ب) دەنوێنین و پاساودانی پێویستیش بۆ دیاریکردنی مەوداکەی دەهێنینەوە:

بەسەرنجدان لەم پارچە شیعرە ئەوە هەڵدەهێنجرێت، لاویی/ تەمەنی لاوی مەودای مەبەست پێکدەهێنێت، ئەم بوارە ئەبستراکتە زۆرترین کۆزانیاریی لە دروستەکەیدا درکی پێدەکرێت و پێویستی بەچەمککردنە تا لە رێگەیەوە بەرجەستەی نرخی سەرچاوە بکەین، لێرەدا خەڵاتی خوایی دەبێت بە مەودای سەرچاوە یان مەودای سەرچاوە پێکدەهێنێت واتە (خەڵاتی خوایی نرخپێدانە بە تەمەنی لاوێتی وەک بەبەهاترین و بەنرخترین قۆناغی تەمەنی مرۆڤ).

ئەنجام:

١. بەپێی میتافۆری چەمکیی قسەکردنی رۆژانەی ئاخێوەر ناڕاستەوخۆو میتافۆریانەیە، بەهۆیەوە چەندین وشەی فەرهەنگی وەك میتافۆری باو بەرهەمهاتووە، هەمان پرۆسەی بیرکردنەوەو درکپێکردنی میتافۆری لە کۆدە شیعرییەکانیشدا رەنگیداوەتەوەو لە بواری پەیوەندیی واتاییدا فرەواتاو هاوواتای بەرهەمهێناوە و بووەتە دەروازەییەکی فەرهەنگی لە زمانی کوردیدا.

٢. لەسەر بنەمای پەیوەندیی نێوان زمان و بیر، ئاخێوەر بەهۆی پرۆسە ئاگایی و نائاگاییەکان لە رێگەی ئەزمونە ئاوەزی و هەستەکی و جەستەییەکانەوە میتافۆرە چەمکییەکان بەرهەمدەهێنێت، بەجۆرێك زمان دەبێتە دەرخستەی چەمکە میتافۆریەکە کە لە بنەڕەتدا بەستنەوەی دوو یەکەی جیاوازە لە چەمکێکی دیاریکراودا.

٣. شاعیر بەهۆکاری ئەزموونی جەستەیی/ جوڵەیی و ئاوەزی و هەستەکیانە لە کۆدە شیعرییەکاندا میتافۆرەکان بەرهەمدەهێنت.

٤. شاعیران بۆ گوزارشتکردن لە دیوی ناوەوەی شتەکان مەودای سەرچاوەیان وەك جیهانی مادییات کردووەتە بنەما بۆ تێگەیشتن و گەیشتن بە چەمکیی مەودای مەبەست، بەمەش کۆدە شیعرییەکان لەسەر بنەمای درکپێکردنی شاعیر بەرهەمهێنراون.

لیستی سەرچاوەکان:

یەکەم: بەزمانی کوردیی

ا. کتێب:

١. هەردی، ئەحمەد (١٩٩١)، رازی تەنیایی، چاپی سێیەم.

٢. بێکەس، شێرکۆ (٢٠٠٨)، زێ و زنە، چاپخانەی ڕەنج، سلێمانی.

٣. پەشێو، عەبدوللا (٢٠٠٨)، هەسپم هەورە و رکێفم چیا، چاپی سێیەم، هەولێر.

٤. پەشێو، عەبدوڵلا (٢٠٠٨)، پشت لە نەوا و ڕوو لە کرێوە، چاپی سێیەم، چاپخانەی هێڤی، هەولێر.

٥. هەڵمەت، لەتیف (٢٠١٤)، دیوانی لەتیف هەڵمەت، چاپخانەی تاران.

٦. هەڵمەت، لەتیف (٢٠٠٩)، دیوانی لەتیف هەڵمەت بەرگی سێ، چاپخانەی روون.

٧. عوسمان، محەمەد عومەر (٢٠١١)، لەغوربەتا، چاپی سێیەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

(HUJ) P-ISSN: 2412-9607, e-ISSN: 2617-3360

٨. هێمن (٢٠٠٦)، ناڵەی جودایی، خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی چوارچرا، سلێمانی.

ب. گۆڤار:

١. ئیسماعیل, ش.ئ., شیلان ئەحمەد, حمە غریب، بەهرە سلام, 2020. میتافۆرییەچەمکییەکان لەزماندا. Journal of Garmian University, 7(3), pp.189-198.

٢. جەواد، هۆشەنگ فارووق (٢٠٢١)، پوختەیەکی تیۆری مێتافۆرە چەمکییەکان و پەیرەوکردنی بەسەر هەندێ ئیدیۆمی کوردیدا، ژمارە ٤٩، گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی، لاپەرە ٣٥_٦٨.

3. Qadir, S. H. (2022). Creative Poetic language in the Era of Rwanga: The Examples Jamal Sharbazheri and Sherko Bekas. Journal of Language Studies, 5(2), 252-271.

4. Mahwi, M. A. S., & Aziz, A. S. (2018). Verb Inflection Categories (Tense, Person, Aspect, Mood) Review. Halabja University Journal, 3(1), 27-46.

دووەم: بە زمانی ئینگلیزی

1. Croft, W.(2003) The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies in: R. Driven and R. Poring, eds. Metaphor and metonymy in comparison son contrast. Berlin and New york: Moutonde Gruyter, pp.161-207.

2. Gibbs, R. (1999), intentions in the experience of meaning. New york: Cambridge university press.

3. Gibbs, R. (2008), the neural theory of metaphor. In the Cambridge handbook of metaphor and thought Cambridge university press, New york.

4. Grady, d. (2011) , An immune system trained to kill cancer, new york Times.

5. Johnson (1987), the body in the mind, the Bodily Basic of meaning, Imagination, and Reason, the university of Chicago press, Chicago.

6. Johnson (2007), the meaning of the body, Aesthetics of Human understanding. University of Chicago press.

7. Lakoff, G. and Johnson, M. (1980), Metaphors we live by. Chicago: The University of Chicago press.

8. Lakoff, J(2008), the neural theory of metaphor in the Cambridge Handbook of metaphor and thought, edited by R.J. Gibbs, Cambridge university press, New york.

9. Michael, T.(2010), conceptual Blending, metaphors, on the construction of meaning in Ice Age Europe: An inauriy in to the viability of Applying theories of cognitive Scince to Human History in Deep time, university of California, Berkeley.

10. Navarro, I.(2017), cognitive and communicative functions, Lberica, Asociacion Europe de Lenguas para.

11. Ngoc, N. (2015), structural, orientational, ontological conceptual metaphors and Implications for language teaching, research gate 68.

12. RASSE, C. and Onysko, A(2020), conceptual metaphors in poetry interpretation: a Psycholingulstic approach, cognitive Linguistics Association, Uk.